

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

РАДЬКО АНТОНІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 82.0:655.41(477)(092)(043.3)

**БОРИС ЯКУБСЬКИЙ – ДОСЛІДНИК, ТЕКСТОЛОГ І ВИДАВЕЦЬ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
СКУПЕЙКО Лукаш Іванович,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
провідний науковий співробітник відділу історії
української літератури.

Офіційні опоненти: - доктор філологічних наук, професор
КОВАЛІВ Юрій Іванович,
Інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри української літератури,
теорії літератури та літературної творчості;

- кандидат філологічних наук
КАРПІНЧУК Галина Володимирівна,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
молодший науковий співробітник відділу
шевченкознавства.

Захист відбудеться “___” грудня 2019 р. о 14-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.178.01 в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Автореферат розісланий “___” жовтня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Матвєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Початок ХХ століття – особливий період у розвитку українського літературознавства та в дослідженні творчості Лесі Українки зокрема. У 1920-х роках з'являються перші розвідки монографічного плану (Д. Донцов, М. Зеров, А. Музичка, М. Драй-Хмара), ґрунтовні статті М. Євшана, С. Єфремова, О. Білецького, В. Петрова, П. Филиповича та ін., присвячені вивченню її художнього й літературо-критичного доробку. Вагоме місце серед цих матеріалів посідають праці Б. Якубського. По суті, він став першим системним дослідником життя та творчості Лесі Українки. Адже перед науковцем постали питання щодо підготовки повного зібрання творів та їх текстологічного впорядкування. Він зумів опрацювати величезний обсяг матеріалу, архівного й опублікованого, що потребувало надзвичайних зусиль і здібностей. Б. Якубський був не лише організатором, а й безпосереднім творцем оригінальних, як на той час, видань творів Лесі Українки в 7-ми (1923–1925) і 12-ти (1927–1930) томах, а також автором багатьох статей-передмов до творів письменниці. Його набутки й напрацювання заклали фундамент новітнього етапу вивчення та видання спадщини Лесі Українки.

Борис Якубський – історик і теоретик літератури, літературний критик, видавець, текстолог – був несправедливо забутий. Частково про нього можна дізнатися зі спогадів Г. Костюка, С. Зерової, О. Бургардта, О. Филиповича, О. Оглоблина, із коментарів В. Агеєвої та М. Стріхи до впорядкованих ними видань. Розлогішу й точнішу біографічну довідку про Б. Якубського, невідомі сторінки життя вченого оприлюднив С. Білокінь. Проте, починаючи з 2000-го року, дослідники лише принагідно згадують цього відомого у свій час українського літературознавця, коротко подаючи факти із його життєпису. Дисертація – одна з перших спроб виявити нові, узагальнити вже відомі факти про життєвий та творчий шлях Б. Якубського й увести їх до наукового вжитку. Під час підготовки нового, академічного видання творів письменниці досвід Б. Якубського як видавця й текстолога та одного із засновників персональної текстології Лесі Українки є неоціненним. Не вивчивши й не узагальнивши внеску цього дослідника, складно буде впоратися із завданнями, пов'язаними з підготовкою, виданням та текстологічним упорядкуванням творчої спадщини авторки.

Отже, актуальність дисертаційної праці зумовлена потребою ліквідувати прогалину в історії українського літературознавства та текстології, необхідністю визначити науково-критичну значущість праць Б. Якубського, насамперед у вивченні та виданні творів Лесі Українки, а також його місце в українському історико-літературному процесі першої половини ХХ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Робота пов'язана із програмою наукової діяльності Інституту Лесі Українки за темами «Леся Українка і національна література» (2011 – 2013 рр., номер державної реєстрації 011U002142) та «Леся Українка і персоналії літературного процесу в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст.» (2018 – 2020 рр., номер державної реєстрації 0118U001093).

Тема роботи затверджена вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 27 листопада 2008 р.) та бюро Наукової ради НАН України з проблем «Класична спадщина та сучасна художня література» Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 1 від 19 лютого 2009 р.).

Брак критичних матеріалів про життя та діяльність Б. Якубського, подекуди упередженість у сприйнятті науковця не допомагають у визначенні наукової концепції та своєрідності його творчої індивідуальності. Відповідно, його багата й цікава літературознавча спадщина донині залишається маловивченою, що зумовлює **об'єкт дослідження** – історико-літературні, критичні й публіцистичні праці, архівні матеріали, а також спогади, в яких постають об'єктивні й суб'єктивні аспекти формування творчої особистості Б. Якубського; його науковий, текстологічний доробок та видавничий досвід, що стосується спадщини Лесі Українки.

Факти, виявлені в кримінальній справі Б. Якубського та інших архівних матеріалах, уперше введених у науковий ужиток, істотно доповнюють біографію вченого. У процесі дослідження опрацьовано фонди № 2, № 28, № 39 відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; № 35 Інституту рукопису Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського; № 166, № 331 Центрального державного архіву вищих органів влади України; фонд припинених справ Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

Залишається нез'ясованим і питання про становлення та еволюцію світогляду Б. Якубського, його естетичних поглядів, літературознавчого методу та критичного підходу до літературного явища. Тому закономірно визначено **предмет дослідження** – життя та діяльність Б. Якубського як представника літературного процесу 1920 – 1930-х років, його статті, присвячені аналізу творчості Лесі Українки та виданню її творів.

Мета дослідження полягає у виявленні відомостей про Б. Якубського, зібранні, опублікуванні та коментуванні його праць, зокрема про Лесю Українку, осмисленні його внеску як текстолога й видавця творів письменниці в контексті нашого часу.

Для реалізації мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- опрацювати архівні матеріали, що стосуються життєпису Б. Якубського;
- виявити невідомі досі літературно-критичні та історико-літературні праці Б. Якубського;
- визначити чинники, що впливали на формування світогляду та науково-критичного методу Якубського-літературознавця;
- здійснити проблемний аналіз літературно-критичних праць дослідника, присвячених творчості Лесі Українки;
- узагальнити досвід Б. Якубського як видавця й текстолога Лесі Українки;
- опублікувати окремим виданням праці Б. Якубського про Лесю Українку та прокоментувати їх.

Методи дослідження зумовлені його метою та завданнями. Дослідження виконане в історико-літературному аспекті із залученням аналітичних практик біографічної, культурно-історичної, психологічної, соціологічної, філологічної шкіл, на підставі яких осмислено творчий життєпис науковця. Також застосовано

описово-хронологічний метод, що використовувався переважно в процесі розкриття драматичних колізій доби та позначився на характері подачі матеріалу, зокрема біографічного. Крім того, для вивчення і встановлення історії тексту, рукописних та друкованих документів, задля їх верифікації, подальшого дослідження, тлумачення, з'ясування творчої генези тощо використано текстологічний метод.

Методологічну основу дисертації становлять праці українських та зарубіжних учених Л. Білецького, О. Білецького, В. Брюховецького, Б. Бунчука, Т. Гундорової, Д. Донцова, М. Драй-Хмари, М. Євшана, С. Єфремова, М. Зерова, М. Зубрицької, І. Качуровського, С. Кочерги, І. Кошелівця, Л. Кулінської, Р. Кухара, Г. Левченко, С. Матвієнко, М. Моклиці, С. Павличко, В. Перетца, Я. Поліщука, О. Сінченка, Л. Скупейка, П. Филиповича, В. Хархун; текстологічні дослідження Г. Аврахова, В. Бородіна, Н. Вишневічської, М. Гнатюка, М. Деркач, Л. Мірошніченко, С. Рейсера, Т. Третяченко; дослідження життєвого та творчого шляху науковця й мемуарні матеріали про нього С. Білоконя, В. Брюховецького, В. Домонтовича, С. Зерової, Юрія Клена, Г. Костюка, О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, О. Филиповича та ін.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше здійснено цілісний аналіз історико-літературного, критичного, публіцистичного, видавничого та текстологічного доробку Б. Якубського про Лесю Українку та видання її творів, уведено в науковий ужиток невідомі архівні документи й матеріали, що стосуються життєпису дослідника, його особистості й характеру та наукових пошуків.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані для інтерпретації життя і творчості Б. Якубського, в дослідженнях літературного процесу першої половини ХХ ст., у лекційних курсах з історії української літератури, для проведення спецкурсів, присвячених вивченню творчості Лесі Українки, у процесі підготовки академічного Повного видання творів письменниці. Окреслені концептуально значущі спостереження й висновки про діяльність Б. Якубського як текстолога та видавця творів Лесі Українки знайдуть подальше застосування й поглиблення в наукових розробках.

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано самостійно; уведено в науковий ужиток праці вченого; у зібраному доробку Б. Якубського виокремлено, опубліковано та прокоментовано дослідження про життєвий і творчий шлях Лесі Українки. Доповнена новими фактами біографія вченого становить орієнтир для формування й коригування відомостей про нього в майбутніх літературознавчих довідниках, підручниках, навчальних посібниках тощо.

Апробація результатів дисертації. Дослідження обговорено й схвалено на засіданні кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (протокол № 12 від 21 червня 2019 р.). Основні положення праці викладено в доповідях, виголошених на наукових конференціях і семінарах: Науковому семінарі «Поетичні збірки Лесі Українки: текст і контекст» (Луцьк, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Леся Українка: естетика, поетика, текстологія» (Луцьк, 2008); 12-му філологічному семінарі «Теоретичні й методологічні проблеми літературознавства» (Київ, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Творчість Михайла Драй-Хмари в контексті неокласичних тенденцій у світовій літературі» (Кам'янець-Подільський,

2009); III Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів (Луцьк, 2009); Всеукраїнській (37-й) науковій Шевченківській конференції (Черкаси, 2009); VII Всеукраїнських наукових читаннях «Леся Українка і сучасність» (Луцьк, 2009); Звітній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу і студентів «Дні науки–2009» (Луцьк, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Леся Українка в контексті літературної епохи» (Луцьк, 2010); II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи» (Луцьк, 2010); Науково-культурологічному семінарі «Леся Українка та її родина» (Луцьк, 2010); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2010); Міжнародному науковому симпозиумі «Леся Українка: доля, культура, епоха» (Луцьк, 2011); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 140-річчю від дня народження Лесі Українки та 100-річчю з часу написання драми-феєрії «Лісова пісня», «Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури» (Луцьк, Колодяжне, 2011); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2011); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2012); Урочистій академії, присвяченій 198-й річниці від дня народження Т. Г. Шевченка (Луцьк, 2012); Міжнародній науковій конференції «Скарбниця розуму: інтелектуальний дискурс літератури» (Бердянськ, 2013); Міжнародній науковій конференції «Леся Українка і національна література» (Луцьк – Колодяжне, 2013); Науковій конференції «Мова і вірш» (Луцьк, 2013); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2013); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2015); Міжнародній науковій конференції «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія» (Луцьк – Світязь, 2016); Міжнародній науковій конференції «Нефікційна література: статус, еволюція, рецепція, поетика від давнини до сучасності» (Луцьк, 2018); Фестивалі науки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, 2018); Міжнародній науковій конференції «Леся Українка в діаспорному літературознавстві» (Мюнхен, 2019).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено у 17 основних (із них дев'ять [9] – у наукових фахових виданнях України; одна [1] – в міжнародному фаховому виданні та семи [7] додаткових) публікаціях.

Структура та зміст роботи зумовлені її метою й завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (415 позицій) та додатку. Загальний обсяг дисертації 240 сторінок, із них 192 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «**ВСТУПІ**» обґрунтовано актуальність, мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет і методи, зв'язок із науковими програмами та навчальними планами. Розкрито наукову новизну й теоретичне та практичне

значення одержаних результатів. Подано інформацію про апробацію дисертації, публікації, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі «ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ Б. ЯКУБСЬКОГО НА ТЛІ ЕПОХИ»** вперше подано найповнішу на сьогодні біографію вченого, розкрито умови формування та здобуток Б. Якубського як науковця в контексті доби, розглянуто його наукові концепції. Систематизовано розрізнену інформацію про літературознавчу й наукову діяльність, що становить певну ідейно-естетичну цілість та істотно збагачує й конкретизує літературний процес 1920 – 1930-х років. Загалом досить повно окреслено науковий внесок Б. Якубського, систематизовано й оцінено його з погляду теперішнього часу. Розділ складається з трьох частин.

У **підрозділі 1.1. «Сторінки біографії»** на основі спогадів сучасників (Г. Костюка, Юрія Клена, С. Зерової, О. Филиповича, О. Оглоблина, В. Домонтовича), анкет Б. Якубського (1922, 1923, 1925, 1927 рр., що містять біографічні відомості, звіти про громадську, наукову роботу тощо) та матеріалів архівної кримінальної справи Галузевого державного архіву Служби безпеки України виписано біографію вченого, зокрема з'ясовано невідомі факти останніх років його життя. З матеріалів справи стало відомо про дату (28 грудня 1944 р.) і причину смерті («декомпенсований порок серця» – типовий на той час діагноз) науковця, відомості про походження, родину, сім'ю, його «словесний портрет», невідомі раніше факти про життя й діяльність Б. Якубського в 1940-х роках. Крім того, у матеріалах справи зберігається трудова книжка, яка документує його діяльність у Київському університеті (Вищому інституті народної освіти ім. М. Драгоманова) від березня 1921 р. до травня 1941 р.

У **підрозділі 1.2. «Б. Якубський – “філолог і естет” (в оточенні “неокласиків”)**» простежено зв'язки Б. Якубського з «неокласиками» від початків до формального розпаду їх кола. Цю проблему частково висвітлили В. Брюховецький, С. Білокінь, О. Баган. На підставі спогадів Юрія Клена, С. Зерової, О. Филиповича, В. Домонтовича, епістолярію М. Рильського та творчого доробку М. Зерова окреслено належність Б. Якубського до «неокласиків», наголошено на тому, що це були більшою мірою щирі товариські стосунки, які склалися навколо спільних зацікавлень літературою та літературознавчою проблематикою, що охоплювала широке коло питань, пов'язаних із теорією літератури, віршуванням, перекладами тощо. Пріоритетними постатями їхнього дискурсу стали Т. Шевченко та Леся Українка. Осередком спілкування був Київський університет, де Б. Якубський водночас із М. Зеровим, П. Филиповичем та М. Драй-Хмарою вів курс історії української літератури. Найулюбленішим місцем їхніх зустрічей став легендарний кабінет у квартирі Б. Якубського. Проте радянський контекст згодом дуже відчутно розмежував літературознавця і неокласиків. Якщо останні зберегли відданість своїм ідейним і науковим принципам, за що поплачували, потрапивши під репресії, то Б. Якубський не спромігся на відвертий спротив та, як наслідок, змушений був пристосуватися до системи, хоч і всупереч своїм переконанням.

У **підрозділі 1.3. «Літературно-критична та наукова діяльність»** подано загальну – кількісну, тематичну й жанрову – характеристику наукової спадщини Б. Якубського на тлі розвитку літературного процесу в Україні початку ХХ ст., що

дає цінний і важливий матеріал для вивчення його наукових уподобань. Наукові інтереси Б. Якубського охоплювали широке коло питань класичної літератури, віршування, теорії та методології, що відбилися, зокрема, у фундаментальних працях «Наука віршування» (1922), «Соціологічний метод у письменстві» (1923) та ін. Багато зусиль учений доклав, досліджуючи українську класичну літературу, зокрема – спадщину Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Кобилянської, Панаса Мирного, С. Васильченка. Свого часу Б. Якубський писав також про представників російської (Максим Горький, О. Блок, В. Брюсов), німецької (Г. Гауптман, Г. Гайне, Й. Гете, Г. Фріче), норвезької (К. Гамсун) літератур. Його знали як теоретика літератури, автора статей про еволюцію літературних жанрів, «реабілітацію» форми мистецтва, про соціологію літературних впливів. Він був автором і таких історико-літературних оглядів, як «Українська поезія в 1923 році», «Нові досягнення марксизму в літературознавстві», «Про актуальні завдання нашої критики», «Українська література за десять років революції» та ін. Вагомий внесок Б. Якубського як видавця, зокрема творів Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Панаса Мирного, антології російської поезії в українських перекладах, та як автора підручника для середніх шкіл «Елементи теорії літератури (поетика)».

У його статтях висвітлювались актуальні й дискусійні питання літературознавства, сучасний стан літератури, подавалася фахова оцінка літературних новинок. Наукові (монографії, статті, передмови, післямови, коментарі, примітки) та науково-публіцистичні (статті, рецензії) матеріали Б. Якубського підпорядковані академічним принципам, різнопланові, змістовні, аргументовані, логічні. Він постав як сумлінний аналітик, учений-теоретик, до думки якого прислухались академічні поети й критики. Проте праці 1930-х рр. уже містять чимало елементів вульгарного соціологізму, формалізму, марксизму тощо. Йому дедалі частіше докоряють теоретичним «борсанням» та пристосуванством.

Особливий інтерес Б. Якубський виявив до теорії та методології літератури. Найбільшим його досягненням у дослідженні віршознавчої теорії стала праця «Наука віршування» – перша спроба дати теорію вірша українською мовою на матеріалі як давньої (античної), так і модерної української поезії; це пам'ятка «віршознавчої думки на Україні початку ХХ ст.», що й «сьогодні зберігає свою наукову цінність і актуальність», це «маніфест теоретичних поглядів неокласиків на поезію і вірш, версифікаційне кредо Київської Александрії» (Н. Костенко).

Висвітлюючи питання «літературної еволюції», «літературного впливу» тощо, Б. Якубський зосередився на формалістичному дослідженні творів української літератури. Він одним із перших в українському літературознавстві запропонував якісні зразки формального аналізу, розглядав його як один з аналітичних методів літературознавства. Концепція формалізму працювала в Б. Якубського як реальна методологія, що забезпечує певний фаховий рівень. Однак у ситуації, коли поняття «формалізм» стало ідеологемою й маркером «антирадянського» митця чи науковця, йому доводилося маскувати формалізм під соціологізм, суголосний концепції соціалістичного реалізму й марксистсько-ленінській методології, яка вже в 1930-х роках витіснила всі реально дієві методології гуманітарного знання.

Другий розділ «ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ОЦІНЦІ Б. ЯКУБСЬКОГО» містить аналіз праць ученого, у яких досліджується життєвий та творчий шлях письменниці. Визначено його роль як основоположника академічної науки про Лесю Українку.

Статті Б. Якубського із цих питань, опубліковані в 1923–1943 рр., довгий час були заборонені й малодоступні для науковців. Більшість із них подана у 12-томному виданні творів письменниці 1927–1930-х рр., редактором та автором приміток якого він був. У цих працях Б. Якубський аналізує стан вивчення й публікації творчості Лесі Українки, шлях становлення й ліричну еволюцію її як поета (від лірики до драматичних творів із перехідним етапом написання епічних чи ліро-епічних поем), веде мову про «свідоме новаторство» на тлі еволюції форм української поезії, коментує та глибоко досліджує в текстологічному аспекті доробок поетеси, визначає місце Лесі Українки в українській літературі.

У **підрозділі 2.1. «Поезія»** розглянуто комплекс ідей, які стали підґрунтям під час аналізу поетичних творів Лесі Українки.

Спираючись на філологічні критерії оцінки поетичних творів, Б. Якубський простежує еволюцію лірики Лесі Українки на тематичному рівні (від найхарактернішої до найслабшої виокремив шість тем: соціально-громадянська (соціально-політична), роль поета та його слова, любов до рідного краю, тема особистих переживань, природа, кохання), акцентує на її творчому зростанні та поглибленні. Досліджуючи образну систему, найбільш характерними та природними для поезії Лесі Українки вважає образи *бурі* (морської бурі), *зорі* (теж еволюціонував від звичних описів природи до пізнішого символу поетичного натхнення), *поезії-квітки* (ломикаменю), *казкового велета*, того *рідного краю*, що йому віддала вона всі свої сили, тощо. Значне еволюційне зростання Б. Якубський простежив, дослідивши також поетичну лексику, яку назвав цілком новою, бадьорою та войовничою.

Дослідник наголосив на жанровому новаторстві лірики поетеси. Авторка видозмінює канонічні елегію і думу, часто використовує жанр легенди з ліричним обрамленням; вдається до «діалогічного жанру», що еволюціонував у драмах; апробує жанр ліричного листа («Уривки з листа») та «імпровізації» («В гаю далекім, в гущавині пишній») тощо. Важлива особливість – поєднання поетичних та музичних жанрів («На давній мотив», «Заспів», «Грай, моя пісне!», «Сім струн», «Мелодії», «Єврейські мелодії», «Східна мелодія», «Ритми», «Осінні співи»). Тезу Б. Якубського про музичність як одну з основних рис світовідчуття Лесі Українки розвинули наступні покоління дослідників: О. Бабишкін, Г. Кисельов, Л. Новиченко, М. Рильський, О. Рисак, І. Щукіна, Л. Яросевич та ін.

Науковець указав на ще одну особливість поетичного мислення Лесі Українки – поєднання низки поезій у цикли, що постає свідченням надзвичайної поетичної «організації матеріалу», «тематичної та жанрової об'єднаності» (Б. Якубський).

Розглядаючи еволюцію форм української поезії, дослідник установив, що Леся Українка збагатила її найрізноманітнішими метро-тонічними засобами віршування. Вона відступає від традицій і надає перевагу трискладовим розмірам; створює нові для себе строфічні форми *abab* («Напровесні»), *abcb* («Сафо»), *aabb* («Чого-то

часами»), *abba* («До натури»); сонет («Остання пісня Марії Стюарт»); гекзаметр («Завітання»), дворядкова строфа (*aabbcc...*) та ін. Найулюбленішою формою Лесі Українки, але вже пізніших часів, науковець називає білий п'ятистопний ямб, що й досі вважається найвдалішим для ліричної медитації в поезії. Домінування трьох дольників, акцентує Б. Якубський, знову ж таки свідчить про більшу співучість та мелодійність поезії.

Дослідник наголосив на строфічному новаторстві Лесі Українки: вона завжди шукала найцікавіші та найвибагливіші конструкції (нарахував 20 різних строфічних форм її лірики: від дворядкової (*aa, bb, cc...*) та ін.) до восьмирядкової (*abababcc*), з домінуванням чотирирядкової (*abab*) – 63 поезії та (*abcb*) – 21 поезія, більшість із них дуже оригінальні та незвичні, дві поезії вільного вірша, 52 зразки білого вірша. Проаналізувавши римування Лесі Українки, Б. Якубський нарахував 1592 рими (багатих – 628, бідних – 964, з-поміж бідних – 317 дієслівних, 255 – прикметникових, 392 – речівники).

Глибоке проникнення у психологію творчості Лесі Українки дало змогу Б. Якубському простежити процеси зародження й реалізації творчих задумів поетеси. Він обґрунтував, що з кожною наступною поезією, збіркою за допомогою низки ритмічних, ефонічних, мелодійних засобів авторка увиразнює та зміцнює свою лірику емоційно й формально.

У **підрозділі 2.2. «Проза»** подано аналіз прозових творів Лесі Українки, що його здійснив Б. Якубський. Акцентовано на тому, що це, власне, перше комплексне дослідження, адже попередні науковці (І. Франко, М. Павлик, М. Євшан, А. Ніковський, Л. Старицька-Черняхівська, М. Драй-Хмара, М. Зеров), не маючи самих текстів для аналізу, обмежилися лише узагальненнями та схематичними оцінками. Питання про мистецькі знахідки Лесі Українки в прозі ще чекали на своїх дослідників.

Наукове вивчення прози письменниці фактично почалося у 1920-х роках із виходом багатотомних зібрань її творів. У 7-томному виданні «Книгоспілки» 1923–1925 рр проза розміщувалась у 6-му (власне художня проза: 10 оповідань), та 7-му (номінувався як «проза», проте це були не художні тексти, а лише літературно-критичні статті та етнографічний матеріал «Купала на Волині») томах. Найповніше художня проза Лесі Українки репрезентована в десятому томі 12-томного видання творів 1927–1930 рр. цього ж видавництва. Це перше науково-критичне видання значної частини прозової спадщини Лесі Українки. Том супроводжували вступна стаття Б. Якубського «Леся Українка – белетрист» і досить докладні примітки до окремих творів. Вступна стаття стала першою спробою історико-літературного огляду її прози. Крім того, із 19 вміщених у томі творів шість друкувалися вперше.

Науковець розмежував ці 19 прозових творів на два періоди: ранній період («Така її доля», «Святий вечір», «Біда навчить», «Весняні співи» та ін.), позначений впливом етнографічно-реалістичної школи, і пізніший («Примара», «Приязнь», «Місто смутку», «Голосні струни» та ін.), у якому простежуються потужний ліризм, драматизація сюжету. Одним із перших він звернув увагу на драматизм прози Лесі Українки, наблизився до питання визначення її літературного стилю як неоромантичного.

У підрозділі 2.3. «Драматургія» досліджено погляди Б. Якубського на драматичні твори Лесі Українки. Він комплексно опрацював усі драми авторки, здійснивши більшою мірою текстологічний аналіз, а напрацьовані результати подав у примітках до 12-томного видання творів Лесі Українки 1927–1930 рр. Водночас свій літературознавчий інтерес дослідник зосередив на докладному розгляді «Блакитної троянди», «Одержимої», «Осінньої казки», «Адвоката Мартіана», «Айші та Мохаммеда», «Йоганни, жінки Хусової», «Оргії» та діалогів «Три хвилини», «В дому роботи, в країні неволі».

Б. Якубський один із перших спробував ґрунтовно осмислити «Одержиму» Лесі Українки. Зосередився на тематичному, сюжетному, композиційному аналізі, на жанровому означенні, вважаючи твір новаторським. У цьому контексті він звертається до проблеми версифікаційних форм у драматичній поезії Лесі Українки (це питання принагідно порушували О. Бабишкін, О. Білецький, Р. Кухар, А. Ткаченко та ін.). Він прискіпливо дошукується джерел становлення жанру «драматична поема» в Лесі Українки і знаходить їх у європейській літературі – у творчості В. Гюго (часто переважала форма діалогу), А. Мюссе та Г. Ібсена (до своїх творів вони застосовують назву «драматична поема»). Зазначив, що Леся Українка не задовольнялася прямим жанровим наслідуванням, вона часто експериментувала, надаючи традиційним формам нового звучання. Як приклад Б. Якубський наводить «Осінню казку» (цей твір письменниці називає фантастичною драмою, проте доповнює це класифікаційно-жанрове визначення підзаголовком «казка»). Із цим текстом дослідник пов'язує перехід манери письма Лесі Українки від класичної до романтичної, а пізніше – неоромантичної.

Більшість інтерпретацій «Адвоката Мартіана» побудовано на семантиці віри. Аналізуючи цей твір, Б. Якубський теж акцентує увагу на антихристиянському мотиві як основному в тексті. Його погляди згодом активно підтримали радянські вчені, а сучасні дослідники християнської теми Лесі Українки (І. Бетко, Л. Масенко, М. Моклиця та ін.) заперечили тезу про атеїзм авторки. Зокрема, С. Кочерга критикує запропоноване Б. Якубським прив'язування сюжету твору до пореволюційних рефлексій, адже це призводить до спрощення полікодового тексту та його вульгаризації.

У драмах Лесі Українки «Айша та Мохаммед» і «Йоганна, жінка Хусова», на думку Б. Якубського, поглиблюється психологізація й виокремлюється проблема емансипації жінки, що активізувалась у літературознавчих студіях кінця ХХ – початку ХХІ ст. (В. Агеєва, С. Павличко та ін.). Зокрема, характеристики Йоганни та Міріам у праці В. Агеєвої («Перша сповідує патріархальну підлеглість, пасивність і богобоязнь як ствержені Вчителем чесноти. Міріам же, як героїня модерна, приймаючи сутність цієї релігії, відкидає все ж її рабський дух, антиіндивідуалізм») суголосні з думкою Б. Якубського.

Досить обережно науковець підійшов до розкриття символіки твору Лесі Українки «Оргія». Як наслідок, його розвідка становить приклад прямолінійної алегоризації, по суті, вульгарного соціологізму (подолана Еллада – це Україна, а її гнобитель і ворог – Москва). Така інтерпретація на довгий час відсунула «драму в тінь», оскільки в умовах комуністичної ідеології полеміка навколо проблем колонізації української культури була неприпустима. Натомість дослідники з

діаспори (зокрема Р. Задеснянський), критикуючи Б. Якубського, намагалися інтерпретувати твір в контексті націоцентричного спрямування. Якщо перші культивували класове, то другі зосереджувались тільки на національному, що, в обох випадках, звісно, обмежувало кут зору на ідейно-художній зміст драми. Сучасні дослідники (В. Агеєва, Л. Демська-Будзуляк, С. Кочерга, Р. Тхорук та ін.) намагаються вийти за межі трактування змісту «Оргії» лише як алегорії, уникаючи крайнощів у трактуванні драми.

У підрозділі 2.4. «Літературна критика» проаналізовано новаторську статтю Б. Якубського «Леся Українка як літературний критик», у якій було не лише вперше осмислено такий важливий пласт спадщини Лесі Українки, а й систематично, на високому науковому рівні досліджено означену проблему. Проте це надто широка й багатогранна тема, щоб із належною повнотою висвітлити її в одній статті, тому дослідник удався більшою мірою до загальної характеристики. Він зосереджується переважно на таких основних літературно-критичних аспектах: літературний вплив (це форма, явище не суто літературне, а й соціальне), літературний стиль, літературне запозичення.

З-поміж літературно-критичної спадщини Лесі Українки Б. Якубський виокремлює дві розвідки про українську літературу – «Малорусские писатели на Буковине» («Писатели-русини на Буковині») та статтю про ранню творчість В. Винниченка без авторського заголовка, яку саме в цьому виданні було вперше опубліковано і якій Б. Якубський дав назву «Винниченко». Перша, попри здебільшого інформаційний характер та спрямованість на російського читача, містить, із погляду Б. Якубського, не так і багато думок щодо критичного осмислення досліджуваного процесу, та все ж дає змогу зрозуміти ставлення Лесі Українки до певних явищ української літератури, зокрема модернізму як стилю мислення й культурного дискурсу. Другу вважає найцікавішою для аналізу, адже в ній розкривається розуміння авторкою неоромантизму, який був властивий не лише для творчості В. Винниченка, а й для Лесі Українки.

Загалом Б. Якубський наголосив на її надзвичайному літературно-критичному таланті й ерудиції, що не поступалися поетичній майстерності, виокремив основні питання, які дають змогу тлумачити літературні погляди письменниці: література – неподільна єдність художньої правди (змісту) і краси (форми); «розуміла літературу як одну з форм боротьби і розуміла класовість літератури; заперечувала в ній публіцистичність, але визнавала конечну її тенденційність; реакційну тенденцію засуджувала, прихильно ставилась тільки до прогресивної тенденції»; обмеженість функції біографії у процесі вивчення творчості письменника тощо. Літературні впливи розглядала як «природне явище», не змішане з простим запозиченням чи наслідуванням, та тлумачила їх «через соціальну близькість двох письменників чи двох епох».

Б. Якубський зазначав, що Леся Українка літературний стиль сприймає як соціально зумовлений, розуміє проблему еволюції стилів, негативно ставиться до старого романтизму, ще гостріше засуджує натуралізм, з романтизму і з реалізму «визнає потрібним брати для пізніших стилів самі здорові і життєдайні їхні риси». Неоромантизм вважає «протестом проти буржуазного міщанства з його

нівелюванням особи в суспільстві доби промислового капіталізму», і саме в цьому Б. Якубський вбачає його прогресивність.

Хоча Б. Якубський намагався час від часу прив'язувати літературно-критичну спадщину Лесі Українки до «марксівського світогляду», наголошуючи на «зародках соціологічної аналізи», указуючи на «виразну соціологічну аналізу літературних творів», та все ж таки він одним із перших зробив чимало важливих акцентів для майбутніх літературознавчих досліджень. Звісно, не все написане Б. Якубським витримало випробування часом. Деякі його ідеї (щодо літературного стилю, методу та ін.) підтримали науковці пізнього періоду, а в сучасному літературознавстві ці проблеми набули іншого звучання й тлумачення.

У третьому розділі **«Б. ЯКУБСЬКИЙ – ВИДАВЕЦЬ І ТЕКСТОЛОГ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ»** проаналізовано історію видання повних зібрань творів Лесі Українки. Показано діяльність Б. Якубського як редактора, упорядника та автора приміток до 7-томного (1923–1925) та 12-томного (1927–1930) видань. Досліджено текстологічну роботу науковця, зокрема і як першопублікатора окремих творів письменниці, у контексті становлення персональної текстології Лесі Українки.

У підрозділі **3.1. «Видавнича діяльність»** окреслено розроблені Б. Якубським принципи впорядкування видань творів Лесі Українки. Він обстоював науково-аналітичний підхід до цієї проблеми, вважаючи, що найголовнішими постають автографи й першодруки. Основні теоретичні міркування про текстологічне опрацювання творів авторки Б. Якубський висловив у статті «До долі творів Лесі Українки»: зібрання біографічного та рукописного матеріалу, виявлення всіх першопублікацій і передруків, уважне вивчення автографів, варіантів та редакцій текстів, відновлення цензурних та технічних пропусків, звірка та встановлення основного тексту тощо. Застосував хронологічний (власне, жанрово-хронологічний) принцип розміщення творів у багатотомнику, подав змістовні примітки, що торкаються хронології творів та історії їх написання. В останньому томі 7-томного видання (1923–1925) Б. Якубський подав перший бібліографічний покажчик творів Лесі Українки, що складався з 80 позицій.

Окрім вироблених критеріїв, здобутком проєкту видання у 7-ми томах (1923–1925) є першодруки: поезія «Дим» (друкувалася вперше з рукопису, що належав С. Єфремову); 5-та дія драми «Руфін і Прісцилла», яку Леся Українка вилучила з першопублікації в «Літературно-науковому вістнику» 1911 р.; уперше повністю за чистовим автографом її опубліковано саме в четвертому томі цього видання, а не у другому томі 5-томного видання 1951 р., як це зазначено у 12-томному виданні творів Лесі Українки 1975–1979 рр. Попри авторську волю опубліковано також епілог до «Кассандри» (Леся Українка хотіла вилучити його з наступного видання), що дало змогу цілісно уявити авторський задум та повну композицію однієї з видатних її драм. Проте ще чимало творів письменниці лишилися поза редакторською увагою. Зважаючи на викладене вище та на потребу творів Лесі Українки (у 1926 р. видання було цілком розпродане), постало нове 12-томне зібрання творів Лесі Українки (1927–1930) видавництва «Книгоспілка» зі вступними статтями про основні риси творчості та окремі твори письменниці; науковими примітками та варіантами до всіх творів авторки на підставі вивчення її рукописів,

загальною статтею про творчий шлях Лесі Українки, розвідкою про її лірику та низкою досліджень до кожної з поем, драматичних творів, її художньої прози, історико-літературних та критичних статей, що цілком відповідає критеріям академічного видання. Але найперше й найголовніше те, що Б. Якубський ужив усіх заходів для опрацювання рукописів, збережених у родичів Лесі Українки, і подав на підставі цього ознайомлення наприкінці кожного тому примітки з варіантами як демонстрацію творчого процесу авторки. До співпраці йому вдалося залучити найкращих літературознавців і мовознавців того часу (А. Ніковського, П. Филиповича, І. Шаровольського, М. Драй-Хмару, О. Бургардта, П. Руліна, А. Харченка, О. Білецького, І. Ямпольського, С. Барика, М. Зерова, В. Петрова, Є. Ненадкевича), які написали чимало статей до конкретного тому, а також до кожного більшого за обсягом твору Лесі Українки.

Обсяг томів зріс завдяки великим літературознавчим статтям та приміткам бібліографічного й текстологічного характеру, з наведенням різночитань і варіантів та реальних коментарів. У статтях до більшості творів Лесі Українки подавались історія написання, тематика, стиль, містилися великі за обсягом історичні та літературні екскурси. Такі екскурси частково вміщені й у примітках. Зокрема, ґрунтовний коментар Б. Якубський подав до перекладів Лесі Українки з Гайне (в основу якого покладена його стаття 1919 р. «Новий переклад “Buch der Lieder” Гайне»), де він дослідив історію перекладу Г. Гайне українськими поетами, вплив Г. Гайне на творчість Лесі Українки тощо.

Крім того, у виданні вперше було надруковано низку творів із рукописів авторки: «Осінь казка», «“Місто смутку”. Силуети», «Голосні струни», «“А все-таки прийди”. Утопічна фантазія», «Interview. Утопічна фантазія», «Помилка. Думки арештованого», «Утопія»; у примітках до 9-го тому подано повний текст пісні, що її наспівує Річард, ліплячи статую індіанки (поема «У пущі»), дві критичні статті (про творчість В. Винниченка та «Європейська соціальна драма кінця ХІХ століття») і «Спогади про Миколу Ковалевського». Перша публікація перекладеного Лесею Українкою вірша «Про любов твою» Надсона належить теж Б. Якубському (він надрукував її в «Антології російської поезії в українських перекладах» 1925 р.). Отже, у 12-томному виданні творів Лесі Українки 1927–1930 рр. були опубліковані всі відомі на той час та виявлені в рукописних варіантах твори авторки – поезія, поеми, драми, проза, переклади, літературно-критичні статті, крім «Стародавньої історії східних народів» (у 4-му томі опубліковані лише переклади з «Ріг-Веди», що були вміщені у книзі Лесі Українки «Стародавня історія східних народів» (1918 р.)), фольклорних записів (у 12-му томі опубліковано лише «Купала на Волині»), листування тощо. Весь матеріал розміщений за жанрово-хронологічним принципом зі збереженням поетичних циклів. Порівняно з іншими тогочасними виданнями української класики цей 12-томник мав дві особливості: по-перше, крім загального огляду життя і творчості Лесі Українки, що його написав Б. Якубський, кожний поетичний твір, а також проза, переклади й літературно-критична спадщина супроводжувалися вступними статтями; по-друге, у примітках, крім обґрунтування дати та історії написання, подано також варіанти й редакції тексту кожного твору. Отож читачі й дослідники мали змогу не лише ознайомитися

із кваліфікованою інтерпретацією творів, а й, студіюючи варіанти текстів, доторкнутися до творчої таїни художнього словомислення письменниці.

У радянські часи видання зазнало цензурних утручань: на титульному аркуші, у змісті, після приміток, під кожною статтею Б. Якубського його прізвище (і не лише його) старанно закреслено аж до дірок у всіх томах. Однак у 1950-ті роки видання відродилось у діаспорному видавничому Товаристві Юрія Тищенка та Антона Білоуса. Означений проєкт видавці здійснили фототипічним способом, проте тут виявлено також чимало змін і скорочень, які стосуються не творів Лесі Українки, а статей до них.

У підрозділі 3.2. «Становлення персональної текстології Лесі Українки» простежено формування Б. Якубського як текстолога (пройшов потужну текстологічну школу В. Перетца), досліджено його роботу над опрацюванням рукописів Лесі Українки, роль у виявленні та першопублікації її творів.

Підрозділ містить історію вивчення Б. Якубським рукописів Лесі Українки, що він їх уперше надрукував («Дим», «Осіньна казка», «“Місто смутку”. Силуети», «Голосні струни», «“А все-таки прийди”. Утопічна фантазія», «“Interview”. Утопічна фантазія», «Помилка. Думки арештованого», «Утопія», «Спогади про Миколу Ковалевського», «Європейська соціальна драма кінця XIX століття», «Винниченко»). Простежено, що, публікуючи рукопис, Б. Якубський максимально виконував авторську волю й мінімально втручався до тексту. Він урахував авторські уточнення, виокремлення, перекладав та коментував іншомовні вирази, робив незначні виправлення лексичного характеру, упорядковував синтаксис, діалоги тощо. Так він, взявши до уваги авторські правки, робив текст читабельним. У примітках Б. Якубський, демонструючи свої енциклопедичні знання, розшифровує для читача постаті як європейської, так і світової літератури, подає їхні персоналії.

До текстологічного дослідження Б. Якубський залучав усі доступні на той час матеріали – епістолярій письменниці, спогади та коментарі родини, зокрема К. Квітки, Олени Пчілки. Приміром, завдяки коментарю до оповідання «Місто смутку» Лесі Українки вдалося ідентифікувати невідомий чорновий рукопис Олени Пчілки, що зберігається в її фонді (Ф.28) в Інституті літератури під номером 228 у теці з-поміж 30-ти нерозібраних і неописаних рукописів. В означеному рукописі йдеться про перебування Лесі Українки 1896 р. у дядька, О. Драгоманова, який працював головним лікарем у «психіатричній санаторії» м. Творки (Польща). Досвід цих відвідин ліг в основу оповідання.

Отже, Б. Якубський тривалий час ретельно та плідно досліджував друковані й рукописні тексти Лесі Українки, працював з архівними матеріалами, вивчав історію написання її творів, а результати своїх студій подавав у примітках до кожного твору, супроводжуючи його ґрунтовним історико-літературним і текстологічним коментарем, що стало вагомим набутком персональної текстології Лесі Українки.

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено результати дисертації. Визначальною в роботі стала системність дослідження життя та спадщини Б. Якубського, виокремлення та аналіз

ключової постаті в його доробку – Лесі Українки. Разом із Д. Донцовим, М. Драй-Хмарою, М. Зеровим, К. Квіткою, В. Петровим, П. Филиповичем він стояв біля джерел академічного вивчення життя та творчості Лесі Українки, надаючи йому виразних ознак системності.

Уперше описано й уведено до наукового вжитку архівні матеріали вченого, на основі яких з'ясовано невідомі досі факти його біографії (дату та обставини смерті), умови, в яких він жив і працював, особливо в 1940-х роках. Повернено для науковців його дослідницьку спадщину (окремо впорядковані, редаговані та видані матеріали, що стосуються Лесі Українки).

Внесок Б. Якубського в розвиток вітчизняної філології посутній. Учений увійшов в історію українського літературознавства передусім як дослідник вірша, він цікавився теорією й методологією літератури, новими літературними методами, пройшов шлях від формалізму до марксизму, що відбилось у його працях «Наука віршування», «Соціологічний метод у письменстві», «Елементи теорії літератури (поетики)». Досліджуючи творчість Т. Шевченка, зосередився на найменш вивченій ділянці шевченкознавства – поетиці, уперше серед українських віршознавців широко застосував статистичний метод аналізу версифікації поета, докладно проаналізував метрику, ритміку. За впорядкуванням Б. Якубського вийшли твори Лесі Українки, Т. Шевченка, О. Кобилянської, Панаса Мирного, антологія російської поезії в українських перекладах тощо. Проте найбільша частина спадщини науковця присвячена вивченню та виданню творів Лесі Українки.

У дисертації вперше проаналізовано праці Б. Якубського про життя та творчість Лесі Українки. Акцентовано на тому, що найбільше дослідник зосередився на студіях поетики авторки (виокремив строфічне новаторство, її найулюбленішою формою вважав білий п'ятистопний ямб, указав на співучість, мелодійність поезії, що досягається домінуванням трьох дольників тощо) та творчій еволюції (поезія – поема – проза – драма). Крім того, учений цікавився джерелами, які вплинули на формування таланту Лесі Українки. Він означив індивідуальні риси її поезії: уважна обробка кожного твору; незвичайна для української поезії тематика, її зростання та поглиблення; уважне й вдумливе ставлення до жанристики. Основною рисою жанрової еволюції ліричних творів Лесі Українки науковець вважає психологізацію (найулюбленіші жанри авторки – елегія та дума); говорить про елегійний імпресіонізм. Щодо стилю Лесі Українки, то Б. Якубський простежив розвиток від сентиментально-романтичного до неоромантичного. Дослідник установив, що поетична творчість Лесі Українки, окрім тематичного рівня, збагатила українську поезію також найрізноманітнішими метрично-тонічними засобами віршування. Відзначив поєднання поетичних та музичних жанрів; групування окремих поезій у цикли, а циклів – у збірки; наголосив на уважному поводженні з літературною формою.

Б. Якубський уперше цілісно дослідив художній метод і мистецькі пошуки прози Лесі Українки. Він першим запропонував аналізувати прозу письменниці в контексті наукового осмислення всієї її творчості.

Розглядаючи прозові твори письменниці, Б. Якубський підходить до питання визначення її літературного стилю. Загалом він високо оцінив її прозу, з'ясував жанрові особливості, стильову манеру, історію видання, виокремив етапи в еволюції

белетристики Лесі Українки, зупинився на психологічних імпульсах творчості. Слідом за М. Зеровим Б. Якубський звернув увагу на драматизм прози письменниці. На його думку, вже для ранніх її прозових творів характерні риси художнього новаторства, що повніше розкриються в драматургії.

Оцінюючи драматургічну спадщину, Б. Якубський зосередився на складних і донині актуальних проблемах інтертекстуальності, версифікації форм драматичної поезії, психології творчості, індивідуалізму, фемінізму тощо. Зазначав, що саме в доробку Лесі Українки чи не вперше в українській драматургії сягає апогею інтелектуальна, неоромантична драма, у якій увага з побутових обставин переноситься на психологію персонажів, їх досить складні й витончені, інтелігентні переживання. Науковець узагальнює, що драматургічна творчість Лесі Українки – це синтез світового і національного, історичного і культурно-мистецького досвіду, традицій національної драматургії, філософських шукань у європейському мистецтві кінця XIX – початку XX ст., теорії та практиці нової європейської драми.

Дослідивши літературно-критичні статті Лесі Українки, Б. Якубський удався більшою мірою до загальної характеристики. Метою його аналізу було віднайдення принципів, що лягли в основу критичних думок і оцінок Лесі Українки та «методу», на який вона орієнтувалася як критик. Його цікавили міркування Лесі Українки щодо жанру утопії; залежності творчості письменника від певних біографічних моментів; трактування проблеми особистості і натовпу, оскільки в її творчості бунт особи проти оточення переростає в «крайній і нездоровий індивідуалізм», тощо.

Дослідник акцентує увагу на розумінні Лесею Українкою питання еволюції стилів (засудження старого романтизму, натуралізму, натомість використання романтизму, неоромантизму тощо). Час від часу Б. Якубський намагався прив'язувати літературно-критичну спадщину Лесі Українки до «марксівського світогляду», наголошуючи на зародках соціологічного аналізу.

Ретельно опрацювавши літературно-критичну спадщину Лесі Українки, Б. Якубський наголосив на її ерудиції й надзвичайному літературно-критичному таланті, що не поступався поетичній майстерності. Виокремив основні питання, які дають змогу тлумачити її літературні погляди.

Загалом, маючи за об'єкт вивчення той чи той твір зі спадщини Лесі Українки, Б. Якубський завжди розглядає його в контексті не лише доби, історії, біографії письменниці, а і як невіддільну частину цілісного творчого процесу авторки. Тому науковець часто проводить паралелі між лірикою, прозою і драматургією.

Підсумовано працю Б. Якубського з підготовки до друку перших повних видань творів Лесі Українки; з'ясовано внесок ученого як першопублікатора автографів Лесі Українки (він уперше надрукував 11 творів авторки й у примітках подав текстологічний аналіз кожного із них).

Вагомими та результативними були дослідження Б. Якубського на текстологічній ділянці науки про Лесею Українку, адже це були перші зразки в цій галузі.

Наголошено на особливостях підготовлених до друку видань зі спадщини Лесі Українки: означено принципи їх упорядкування, з'ясовано текстологічні рішення тощо. Дослідник відстоював науково-аналітичний підхід до розв'язання цієї проблеми, вважаючи, що найголовнішими тут є автографи й першодруки. Основні

теоретичні міркування про текстологію творів письменниці висловив у статті «До долі творів Лесі Українки» (1923). За впорядкуванням Б. Якубського, з його вступними статтями та примітками вийшли видання творів Лесі Українки у семи (1923–1925) та 12-ти (1927–1930) томах видавництва «Книгоспілка». Розроблені ним принципи друкування текстів авторки апробовано в подальших студіях про Лесю Українку, їх узяли до уваги упорядники наступних повних видань творів письменниці, зокрема 1970-х рр.

Отже, в історії видання творів Лесі Українки 7-томне (1923–1925) та 12-томне (1927–1930) зібрання творів видавництва «Книгоспілка» було і є унікальним не лише з позиції першого повного видання творів письменниці; воно постало як своєрідна енциклопедія для вивчення її життя та творчості, основа для наступних видань; лабораторія, в якій розроблялися текстологічні принципи видання української класики.

Б. Якубський належить до яскравих дослідників життя та творчості Лесі Українки 1920–1930-х рр., постає одним із перших системних дослідників, упорядників, редакторів, текстологів і видавців багатотомного зібрання творів письменниці, тим, хто започаткував її персональну текстологію.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Радько А. Невідомі сторінки життя Бориса Якубського. *Слово і Час*. 2008. № 11. С. 66–79. (0,8 др. арк.).
2. Радько А. Літературна критика Бориса Якубського в журналі «Червоний шлях». *Філологічні семінари. Літературна критика і критерії художності*. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. Вип. 12. С. 206–210. (0,5 др. арк.).
3. Радько А. Шевченкознавча діяльність Бориса Якубського. *Всеукраїнська (37-ма) наукова шевченківська конференція* (Черкаси, 22–24 квіт. 2009 р.): зб. праць /редкол.: Поліщук В. Т. (відп. ред.), Жулинський М. Г. та ін. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А., 2009. С. 149–155. (0,5 др. арк.).
4. Радько А. Борис Якубський в колі українських неокласиків. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: ПП. Буйницький О. А., 2009. Вип. 19. С. 133–136. (0,4 др. арк.).
5. Радько А. Архівна кримінальна справа Бориса Володимировича Якубського – дослідника й видавця Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. праць: у 6 т. Т. 6 /упоряд. Н. Сташенко. Луцьк: РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. С. 513–527. (0,7 др. арк.).
6. Радько А. Віршознавчий аналіз в інтерпретації Б. Якубського. *Волинь філологічна: текст і контекст. Мова і вірш*: зб. наук. праць /упоряд. Т. Левчук. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. Вип. 16. С. 220–228. (0,5 др. арк.).
7. Радько А. До історії створення першого повного зібрання творів Лесі Українки (1923 – 1925 рр.). *Волинь філологічна: текст і контекст. Українська*

література як художній феномен: зб. наук. праць /упоряд. В. Сірук. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. Вип. 19. С. 166–175. (0,5 др. арк.).

8. Радько А. Проза Лесі Українки в дослідженнях Б. Якубського. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*: зб. наук. ст. /голов. ред. Зарва В. А. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В., 2015. Вип. VII. С. 243–248. (0,5 др. арк.).

9. Радько А. До історії першої публікації тексту Лесі Українки «Спогади про Миколу Ковалевського». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 2(54). С. 163–170. (0,5 др. арк.).

Публікації в міжнародних фахових виданнях і наукових фахових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах

10. Радько А. Борис Якубський – «філолог і естет». *Spheres of Culture/ed. By Ihor Nabytovych. Lublin*, 2014. № 8. С. 89–96. (0,5 др. арк.).

Додаткові публікації

11. Якубський Б. В. Творчий шлях Лесі Українки. Біографічні матеріали: зб. ст. /вст. ст. Скупейка Л.; упоряд. та прим. Радько А. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 471 с. (19 др. арк.).

12. Радько А. В. Життєвий і творчий шлях Бориса Якубського. *Якубський Б. В. Творчий шлях Лесі Українки. Біографічні матеріали*: зб. ст. /вст. ст. Скупейка Л.; упоряд. та прим. Радько А. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 423–446. (1 др. арк.).

13. Радько А. Кримінальна справа Б. Якубського/підгот. до друку Радько А. *Якубський Б. В. Творчий шлях Лесі Українки. Біографічні матеріали*: зб. ст. /вст. ст. Скупейка Л.; упоряд. та прим. Радько А. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 325–422. (4 др. арк.).

14. Радько А. Забуті незабутні: Борис Якубський (1889–1944). *Леся Українка: доля, культура, епоха*: зб. ст. і матеріалів. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. Вип. 1. С. 147–151. (0,4 др. арк.).

15. Радько А. Поезія Лесі Українки в оцінці Б. Якубського. *Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури*: наук. зб. /упоряд. Силюк А. Луцьк, 2011. Вип. 4. С. 104–107. (0,4 др. арк.).

16. Радько А. Якубський Борис Володимирович. *Шевченківська енциклопедія*: у 6 т. Т. 6: Т–Я /НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.]. Київ, 2015. С. 1090. (0,1 др. арк.).

17. Радько А. Зібрання творів Лесі Українки у видавничому проєкті «еміграційної “Книгоспілки”». *Леся Українка в діаспорному літературознавстві. Німецько-українські зв'язки*: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції в Мюнхені (3.04.2019–7.04.2019) /укл. і заг. ред Д. Блохин, М. Моклиця. Мюнхен–Тернопіль, 2019. Т. XI. С. 194–204. (0,5 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Радько А. В. Борис Якубський – дослідник, текстолог і видавець Лесі Українки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Київ, 2019.

Дисертація – перше системне дослідження життя та спадщини Б. Якубського, несправедливо забутого українського літературознавця 1920 – 1930-х років. Досліджено його літературно-критичну та наукову діяльність у контексті епохи. Після опрацювання численних архівів та рукописів у науковий вжиток повернуто дослідницький доробок, у якому виокремлено та проаналізовано матеріали, що стосуються Лесі Українки. Їх уведено в широкий контекст, із сучасними працями про письменницю включно, акцентовано на заслугах Б. Якубського в цій галузі, адже вчений заклав підвалини системного наукового, навіть академічного вивчення життя та творчості Лесі Українки.

Один із розділів дисертації присвячено видавничій діяльності Б. Якубського, особливо докладно висвітлена його праця над 12-томником (1927 – 1930) Лесі Українки. Проаналізовано текстологічні особливості видань (означено принципи їх упорядкування, з'ясовано текстологічні рішення тощо). Визначено його внесок у дослідження автографів письменниці.

Результати діяльності дають підстави зарахувати науковця до найкращих дослідників життя та творчості Лесі Українки 1920 – 1930-х років, одного з перших системних дослідників, упорядників, редакторів, текстологів і видавців багатотомного зібрання творів Лесі Українки, тих, хто започаткував її персональну текстологію.

Ключові слова: біографія, творчість, літературно-критична діяльність, творча еволюція, архів, рукописи, автограф, першопублікація, видання творів Лесі Українки.

АННОТАЦИЯ

Радько А. В. Борис Якубский – исследователь, текстолог и издатель Леси Украинки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Институт литературы им. Т. Г. Шевченко НАН Украины, Киев, 2019.

Диссертация является первой попыткой системного исследования жизни и научного наследия Б. Якубского, украинского литературоведа 1920 – 1930-х гг., несправедливо забытого. Исследована его литературно-критическая и научная деятельность в контексте эпохи. После обработки многочисленных архивов и рукописей в научный оборот возвращены исследовательские наработки, среди которых выделены и проанализированы материалы, касающиеся Леси Украинки. Их введено в широкий контекст, с современными трудами о писательнице включительно, акцентировано на заслугах Б. Якубского в этой области, ведь ученый

заложил основы системного научного, даже академического изучения жизни и творчества Леси Украинки.

Один из разделов диссертации посвящен издательской деятельности Б. Якубского, особенно подробно освещена его работа над 12-томником (1927 – 1930) Леси Украинки. Проанализированы текстологические особенности изданий (обозначены принципы их составления, выяснены текстологические решения и т. п.). Определен его вклад в исследование автографов писательницы.

Результаты работы дают основания причислить ученого к лучшим исследователям жизни и творчества Леси Украинки 1920 – 1930-х гг., одному из первых системных исследователей, составителей, редакторов, текстологов и издателей многотомного собрания сочинений Леси Украинки, тем, кто положил начало ее персональной текстологии.

Ключевые слова: биография, творчество, литературно-критическая деятельность, творческая эволюция, архив, рукописи, автограф, первопубликация, издание произведений Леси Украинки.

SUMMARY

Radko A. V. Borys Yakubskiy – researcher, textual criticist and Lesya Ukrainka publisher. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of philological sciences, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

The thesis is the first attempt of systematic study of B. Yakubskiy's life and heritage as the Ukrainian literary scholar of the 1920s–1930s, unfairly forgotten. His literary-critical and scientific activity in the context of the era is researched. Having worked out numerous archives and manuscripts in the scientific circle scientific achievements have been returned, among which the materials related to Lesya Ukrainka are isolated and analysed. They are introduced in a broad context, with contemporary works about the writer, focused on the B. Yakubskiy's merits in this area, because the scientist laid the foundations for systematic, scientific, even academic study of the Lesya Ukrainka's life and work.

B. Yakubskiy's contribution to the development of the history of Ukrainian literature is remarkable.. The scientist entered the history of Ukrainian literary criticism primarily as a researcher of verse, he was interested in the theory and methodology of literature, new literary methods, went from formalism to Marxism, which was reflected in his writings «Science of verse», «Sociological method in literature» (poetics). Exploring T. Shevchenko's work, he focused on the least studied area of T. Shevchenko studies – poetics, for the first time among the Ukrainian verses widely used the statistical method of analysis of poet's versification, analyzed in detail metrics and rhythms. The works of Lesya Ukrainka, T. Shevchenko, O. Kobylanska, Panas Mirnyi, an anthology of Russian poetry in Ukrainian translations and others were published in order of B. Yakubskiy. However, most of the scientist's legacy is devoted to the study and publication of Lesya Ukrainka's works.

For the first time B. Yakubskyi thoroughly explored Lesya Ukrainka's artistic method and artistic quest for prose. He was the first to analyze the prose of the writer in the context of the scientific understanding of all her work.

Analyzing the prose works of the writer, B. Yakubskyi approached the question of determining her literary style. In general, he praised her prose, found genre features, style, publication history, highlighted the stages in the evolution of fiction Lesya Ukrainka, focused on the psychological impulses of creativity. He pointed out that it's for the first time in Ukrainian dramaturgy exactly in Lesya Ukrainka's work its intellectual, neo-romantic drama was reached, in which attention from everyday circumstances is transferred to the psychology of characters, rather complicated and sophisticated, intelligent experiences. The scientist summarized that Lesya Ukrainka's dramatic work is a synthesis of world and national, historical and cultural-artistic experience, traditions of national dramaturgy, philosophical searches in the European art of the late 19th – beginning of the 20th centuries, theory and practice of the new European drama.

After researching Lesya Ukrainka's literary-critical articles, B. Yakubskyi resorted more to the general characterization, as it is too broad and multifaceted to cover it adequately in one article. The purpose of his analysis was to find the principles that formed the basis of Lesya Ukrainka's critical thoughts and evaluations and the «method» she was oriented toward as a critic. In particular, B. Yakubskyi makes sense of Lesya Ukrainian's understanding of literature itself, ascertaining the inseparability of truth (content) and beauty (form) that literature must always give.

Having carefully studied the literary and critical heritage of Lesya Ukrainka, B. Yakubskyi emphasized her erudition and extraordinary literary and critical talent, which was not inferior to poetic skill. He highlighted the main issues that make it possible to interpret her literary views.

In general, having the object of studying a particular work from Lesya Ukrainka's heritage, B. Yakubskyi always views it in the context of not only the era, history, biography of the writer, but also as an integral part of Lesya Ukrainka's holistic creative process. Therefore, in his studies, the scientist often draws parallels between lyrics, prose and dramaturgy.

Following M. Zerov, B. Yakubskyi drew attention to the dramatic prose of the writer. He observed that her early prose works are characterized by features of artistic innovation, which are more fully revealed in dramaturgy. One of the chapters of the thesis is devoted to the B. Yakubskyi's publishing activity, in particular, his work on Lesya Ukrainka's 12-volume collection (1927–1930) of works is elucidated in details. The textual criticism peculiarities of editions (the principles of their ordering, the textual criticism solutions, etc.) are analysed. His contribution to the research of writer's autographs is determined.

The results of the work give grounds to consider the scholar to the best researchers of the Lesya Ukrainka's life and work from the 1920s–1930s, as one of the first systematic researchers, compilers, editors, textual criticist and publishers of the multivolume collection of Lesya Ukrainka's works, those who initiated her personal textual criticism.

Key words: biography, creativity, literary-critical activity, creative evolution, archive, manuscripts, autograph, first publication, publication of Lesya Ukrainka's works.